

BÖRZSÖNYI HELIKON

Irodalmi, művészeti, természetbarát folyóirat

XIV. évfolyam 1. szám, 2019 január

"Áldjon meg az Isten mindenkit, aki az áldatlan magyar ugart tördeli."

Legbátrabb város emléktúra részlete (www.legbattrabbvaros.hu)

Tartalom:

- Ketykó István:**Nyárutó; (vers) 3
Dr. Koczó József: Emlékeink az Esztergomi főegyházmegye egykori Honti főesperességének múltjából V.; (képes helytörténeti írás) 4-15
Kiss Anna Mária: Csendes tragédia;keresetlen percek (Juhász Tibornak);Horpács;Egy kocsmatöltelék monológja; (versek) 20-21
Csáky Károly:Változatok; (vers) 22
Pohánka Erika:A maszk alatt; (vers) 24-25
Petrozsényi Nagy Pál: Ki akar könnyen, gyorsan meggazdagodni?; (írás) 26-28
Makkai László:Fél párbeszéd;Van nincs;Már csak;Itthon; (versek) 30-31
Kuruc Tóth Tamás: Ilyenkor reggel (Hajnóczy Péter emlékére); (írás) 32-47
Horváth Ödön:A Teremtés napjai;Csak Őt feledném;Jó, ha nyitott vagy;Alkotott világunk; (versek) 48
Kő-Szabó Imre: Egy találkozás képei; (írás) 50-52
Egry Artúr: Vitorlák; (vers) 54
Székács László: Stefánia, a korzó tepsi sercegnője; (vers) 55
Siska Péter: En passant; (vers) 56
Ilies Renáta: Ebéd; (vers) 57
Pribojszky Mátyás: Gondolatúnió I.; (írás) 58-72
Végh Tamás: Az infernó vége; (vers) 74-75
Kovács T. István:Két gyalogos; (írás) 76-78
Fetykó Judit:A tékozló fiú (novella versben); (vers) 80-81
B. Tóth Klára: Baráti válasz Horatiusnak (Nil admirari – semmin se csodálkozz!); (vers) 82
Hörömpő Gergely:A délibáb nem látszik közelről; (vers) 83
Debreczeny György:Óriási szenzáció; (vers) 84
H. Turi Klára: Passzázs; (vers) 85
Kerekes Tamás:Német, karácsonyi hangulatú történet; (írás) 86-87
Ifj. Cservenák Mihály Görgy: Kender; (vers) 88
Barna T. Attila: Kuvikhangon;Rév büfé; (versek) 89
Dobrosi Andrea:Képmás, más kép; (vers) 90
Janecskó Györgyi: Kertre nyíló ablak; (írás) 91-92
Börzsönyi Erika: Bohócarc a paprikás krumpliban; (írás) 93-94
Elbert Anita:A lét kereke; (vers) 95
Beszámoló: Kazsimérszky Róbert kiállítása a balassagyarmati Kiss Árpád Általános Iskolában, 2019.január 10.;Mikszáth megemlékezés ezúttal műelemzéssel gazdagítva;Hogyan veszett el? –hatalomváltás a Felvidéken;Csehkiverés Balassagyarmaton - képekben 2019.01.27.;A Nógrád Megyei Népművelők Egyesülete ünnepélyes keretek között, immár negyedik alkalommal adta át szakmai kitüntetését.; 96-123
Programajánló; 124-125
Könyvajánló; 126-129
Karaffa Gyula:kezdet és a vég; (vers) 130
Impresszum; 131

E havi számunkat a Rétságon élő és alkotó Kazsimérszky Róbert festőművész festményeinek fotóival díszítettük! Köszönet a képek közlési jogáért, köszönet a fotókért Sümegei Tamásnak! A Szerk.

Hogyan veszett el? – hatalomváltás a Felvidéken

A konferencia helyszíne a városháza díszterme volt (Fotó: Pásztor Péter/Felvidék.ma)

A fenti címmel rendeztek nagy ívű történelmi konferenciát a balassagyarmati városháza dísztermében. A szakmai előadássorozat központi témája az 1918 – 1919-es hatalomváltás fegyveres küzdelmei és emberi sorsai a Felvidéken volt. Szombaton, január 26-án e programmal nyitották meg a négy napos Civitas Fortissima 100 emlékünnepséget, mellyel a száz évvel ezelőtti balassagyarmati csehkiverésre emlékeznek.

Medvác Lajos, Balassagyarmat polgármestere a szakmai esemény megnyitóján kifejtette:

„Balassagyarmat városa a négy napos rendezvénnyel méltón szeretné megünnepelni a száz évvel ezelőtti történeteket. A nagy háború utáni történelmi helyzeteinket vázoljuk fel.”

A történelmi konferencián kilenc előadó elevenítette fel a centenárium kapcsán az egyes települések történetét, a csehkiverésben fontos szerepet játszó személyek sorsát, illetve vázolta fel a nagy háború utáni közép-európai hátteret.

Tyekvicska Árpád történész–muzeológus, a konferencia levezető elnöke elmondta, a szakmai találkozó címe utal arra a hatalomváltásra, amit átéltek a mai államhatár menti térség lakói.

„A mai konferencián a nemzetközi és nemzeti vonalon meghatározó kereteket mutatjuk be, ezen belül az egyéni és a közösségi magatartási formákra is rávilágítunk” – hangzott el a megnyitón.

Medvác Lajos polgármester üdvözli a konferencia résztvevőit (Fotó: Pásztor Péter/Felvidék.ma)

Tyekvicska Árpád a szakmai találkozót levezetője (Fotó: Pásztor Péter/Felvidék.ma)

Nagyhatalmi háttér

Szarka László és Simon Attila szélesebb aspektusban vázolta fel a nagy háború lezárását követő rövid időszak bonyolult eseményfolyamát, a balassagyarmati csehkiverés háttérrendszereként.

Mint **Szarka László** ezzel kapcsolatban elmondta, modern nemzetek térnyerése figyelhető meg a Monarchia területén. Nemzeti rekonstrukciók mennek végbe, valamint nemzetállami alternatívák jelennek meg 1918 végén, melyek több lokális konfliktust eredményeznek, ezek egyike a balassagyarmati történet. „Megértés és megbékélés, ezek az alappillérei e változó kornak” – hangsúlyozta a történész.

A történések háttéréről Szarka László szólt (Fotó: Pásztor Péter/Felvidék.ma)

Simon Attila elsőként a magatartásformákról és a cselekvési lehetőségekről szólt. Jelezte, Csehszlovákia hivatalos megalakulásáról a felvidéki magyar közösségek vajmi keveset tudtak. 1918 végén számtalan településen pánik hangulat alakul ki, sok helyen a bevonuló cseh katonák csinálnak rendet. A bevonuló cseh légiósokat követően 1919 első felében fokozatosan megy végbe az impériumváltás. „Új magatartási formába kényszerül a csehek által megszállt területen a magyarság, mivel kisebbségbe kerülnek a szülőföldjükön” – magyarázta Simon Attila.

Fegyveres küzdelmek, a hatalomváltás mozzanatai

A bevezető előadásokat követően három felvidéki térség illetve város példáján mutatták be a helytörténészek az impériumváltás helyi mozzanatait. Mondhatni, hogy Léván, Losoncon valamint az Ipolyságához közeli Ipolyhídvégen egy azon időben ugyanúgy vonultak be a cseh katonák, mégis eltérő eseményfolyamot indítottak el. Ezekre tértek ki az előadók.

Pálmay Ernő és csapata

Müller Péter, helytörténész, a lévai Reviczky Társulás helytörténeti szakosztályának vezetője Pálmay Ernő és az úgynevezett Pálmay csoport tevékenységéről számolt be. A csoport 1918 őszén Léván fejti ki honvédő tevékenységét, rövid idő alatt több mint háromszáz főre bővül a katonai csapat létszáma.

A magatartásformákra összpontosított Simon Attila (Fotó: Pásztor Péter/Felvidék.ma)

Müller Péter helytörténész a lévai eseményekről és a Pálmay csoportról tartott előadást (Fotó: Pásztor Péter/Felvidék.ma)

Pálmay Ernő 1918 decemberében még Léva Magyarországhoz való igényét mondja ki. Ám január első napjaiban megjelennek a cseh katonák, így a Pálmay csoport január 8-án elhagyja a várost.

A Pálmay csoport, mikor tudomást szerez a balassagyarmatiak felkeléséről megtámadja, majd elfoglalja Dejtár, Vece, Drégelypalánk és Hont községeket, hogy cseh erőket lekötve segítse a balassagyarmat felkelés sikerességét.

A zivataros időszakban, a Magyar Tanácsköztársaság idején a vörös hadsereg szerves részeként újra visszafoglalják Lévát. Ám ez nem volt hosszú életű, s 1919 június végén végleg elhagyták a várost.

A lévaiak ajándéka a balassagyarmatiaknak az Előre Pálmay csoport feliratú zászló másolata (Fotó: Pásztor Péter/Felvidék.ma)

Müller Péter úgy fogalmazott, hogy a Pálmay csoport jelentős tevékenységéről az első bécsi döntés után több alkalommal is megemlékeztek Léván. 1938-ban előkerült a csoport nemzeti színű zászlaja is. Ezt Léva városának ajándékozták, majd a lévai múzeum gyűjteményének részévé vált. Sajnos a száz esztendő megviselte a zászlót. Novák Mezőlaky Margaréta, a lévai Barsi Múzeum igazgatóhelyettesének hathatós segítségével az elmúlt hetekben megtalálták a Pálmay-zászlót.

A Reviczky Társulás és a Lévai Magyar Asszonyok Ligája tagjai a csehkiverés centenáriuma elkészítették a zászló másolatát,

melyet a szombati konferencián ajándékoztak oda Balassagyarmat polgármesterének.

Szobordöntés Losoncon

Puntigán József, losonci helytörténész reflektálva Simon Attila előadására megemlítette, a losonciak sokáig nem hitték el az impériumváltás tényét. Ellenállási kísérlet nélkül fogadják el a változást. Losonc városában

január 2-án jelennek meg a cseh légiósok. Másnap már a város központi helyeit el is foglalják. Érdekesképpen elmondta, január 8-án hajnalra a központi Kubinyi térről eltűnt a Kossuth szobor, melynek maradványait 1973-ban, az egykori kaszárnya területén találták meg.

Puntigán József Losonc cseh megszállását ecsetelte (Fotó: Pásztor Péter/Felvidék.ma)

Scherer Lajos tanár emlékiratain keresztül ecsetelte a losonci történelmi eseményeket **Böszörményi István** várostörténész. Losoncot a magyarországi vörös hadsereg nem vette vissza 1919 nyarán. Ezzel kapcsolatban Böszörményi István megjegyezte: „Losonc bevonulása a cseheknek olyan, mint a balassagyarmati cseh kiverés a magyaroknak.” Mint az emlékiratokból megtudjuk, a cseh légiósok látva a Balassagyarmaton történeteket, megelőző intézkedéseket fogantatosítottak Losoncon.

A város több vezető magyar személyiségét letartóztatták, mondhatni túsul ejtették a lázadás elkerülése végett. Ezek között szerepelt Scherer Lajos is, aki az ilavai börtönbe került. Később visszakerült a losonci katedrára, 1929-ig tanított a város magyar oktatási intézményében.

Hídvár az Ipolyon

Két nagyobb felvidéki város története mellett a kis települések korabeli hétköznapjaiba engedett betekintést **Csáky Károly**, helytörténész, néprajzkutató. Ipolyhídvéget Drégelypalánktól csupán az Ipoly folyó választotta el. A két település hosszú évszázadok óta nagyon jó kapcsolatot ápolt. Ezt bizonyítja, hogy a drégelypalánki plébánia filiája volt az ipolyhídvégi templom. Az akkor még meglévő

kőhídon könnyen elérhető volt a folyó túloldalán elterülő község. Mindez 1919 januárjáig állt fent

– magyarázta Csáky Károly.

A csehek január 11-én jutottak el Ipolyhídvégre, elfoglalták az iskolát, majd áprilisban lezárták a hidat is. Erről az időszakról a Márton István plébános által vezetett plébánia történet tanúskodik. A drégelypalánki plébánosok 1920 novemberétől nem mehettek át Ipolyhídvégre misét celebrálni, a helyiek ekkor fordultak a nagyszombati vikáriushoz papot kérni.

Böszörményi István Scherer Lajos életén keresztül mutatta be a losonci történeket (Fotó: Pásztor Péter/Felvidék.ma)

Csáky Károly az Ipoly menti falvak életképét vázolta fel az impériumváltás idején (Fotó: Pásztor Péter/Felvidék.ma)

Ugyancsak érdekes helyzet állt elő a Balassagyarmattól kevesebb mint tíz kilométerre lévő Nagycsalomján. A ma Szlovákia területén lévő kisközségben élőknek az Ipoly bal oldalán, a mai Magyarország területén voltak földjeik. Az 1918/1919-es változások után csupán útlevelemmel s engedéllyel mehetek át az Ipolyon túli földjeiket megművelni.

A hatalomváltás emberi sorsai

Az előadás utolsó fejezeteként két személyiség életén keresztül mutatták be az impériumváltást. A nagykürtösi **Angelika Šrámková** történész a Bazovszky Lajos ügyvéd, Nógrád Megye első főispánjának életéről szólt. **Gere József**, balassagyarmati várostörténész Schuch István mozdonyvezető, a csehkiverés egyik vezetőjének életét elevenítette fel.

Angelika Šrámková és Gere József (Fotó: Pásztor Péter/Felvidék.ma)

Zeidler Miklós történész, egyetemi docens Somoskő és Somoskőújfalu 1924-es visszatérésének háttértörténetét vázolta fel. Mint megjegyezte, a Versailles-i békét követően megnövekedtek a területi revíziós törekvések. Az Antant nagyhatalmak Magyarországgal és Csehszlovákiával karöltve határbizottságokat hoztak létre. Ezek feladata volt a területi követelések vizsgálata.

A magyar fél úgy látta, hogy ezáltal területeket kaphat vissza. Ám a tárgyalások folyamán fokozatosan törpültek a törekvéseik.

Végezetül 1922 márciusában Somoskő és Somoskőújfalu visszatéréséről döntöttek a magyar nemzeti gazdasági érdekként.

Hivatalosan 1924. február 15-én csatolták vissza a két községet Magyarországhoz.

Zeidler Miklós Somoskő és Somoskőújfalú visszacsatolásának előzményeiről beszélt (Fotó: Pásztor Péter/Felvidék.ma)

A szakmai találkozó előadói egyöntetűen megegyeztek abban, hogy a hatalmas változásokat hozó impériumváltás helyi mozzanatai mindmáig kevésbé feltérképezettek. Ezért is egyedülálló és hiánypótló kezdeményezés a balassagyarmati konferencia – zárta le Tyekvicska Árpád.

Balassagyarmaton keddig folytatódik a centenáriumi műsorfolyam. A Felvidék.ma beszámol a következő nap történéseiről is.

Szöveg, fotók: Pásztor Péter; www.felvidek.ma

Csehkiverés Balassagyarmaton – képekben

2019.01.27.

Parádés és emlékezetes harci „játékkal” emlékezett meg Balassagyarmat az 1919-es, úgynevezett csehkiverésről, amikor is a város civiljei és vasutasai összefogva kiűzték a városba behatoló cseh csapatokat. A zsúfolásig megtelt [Civitas Fortissima](#) téren több ezren láthatták a több mint egy órás harci jelenetet, több mint száz hagyományőrző előadásában. A rendezvény végén a közönség, – főleg a gyermekek örömeire, – közelebbről is megismerkedhetett a szereplőkkel és a fegyverekkel.

Kivertük a cseheket

Sietős autókerekék sercegnek a sónedves aszfalton a kora délutáni szürkületben Balassagyarmat felé. Hamisítatlan téli vasárnap ásít az Ipoly mentén, a hideg szélben csak az egerésző ölyv strázsál a villanypásztor póznáján, hogy a fehér hóleplen begyűjthesse mezei uzsonnáját.

A város előtti falu kocsmája elé erősen használt Merci gördül be, ünnepi sportmelegítőben feszít a sofőr, a rádióból bömböl a családjára aranyesőt kívánó szintén zenész. Nos, ők az örök utazók, nem azok, akiket megérintenek a száz évvel ezelőtti események.

A város főtere még csendes, csak időnként fut át a rendezvény helyszíne köré épített lelátók között egy rendezőasszisztens, hogy egy utolsót simítson az előkészületeken. De a tér sarkán álló kávézó bezzeg hangos, munkálkodik a személyzet, mert az asztaloknál, talpig korabeli egyenruhákban és fegyverzetben, de most még békés egyetértésben, „pepsikokakólát” iszogatva és látványpékségben sült pogácsát majszolva együtt hangolódnak az ellenfelek a hamarosan kezdődő harci bemutatóra. **Közöttük kávézni olyan különös érzés, mintha egy hipermodern 5D moziban ülne az emberfia.**

Talán vezényszóra indultak egyszerre otthonról az emberek, mert úgy telik meg a tér és lelátók tíz perc alatt, hogy a kezdéskor már egy szuronyt sem lehetne leejteni a közönség között. Rengeteg kisgyermek, fiatalok, a város és a megye vezetői várják fegyelmezetten, az alkalomhoz illően, kissé feszült csendben a kezdést.

Mielőtt azonban papírra vetnénk a mai nap haditudósítását, pár bekezdésnyire térjünk ki az 1919-ben történetekre.

Amint a mindenható Wikipédia is mondja: „A városban levő (magyar) fegyveres alakulatokat a csehszlovákok lefegyverezték és teljes mértékben átvették a város fölötti uralmat. A csehszlovák hatóságok **a polgári közigazgatás élére úgynevezett zsupánt helyeztek**, aki ez esetben **Bazovszky Lajos losonci ügyvéd volt, akit magyar származása nem akadályozott meg abban, hogy haladéktalanul teljesítse a csehszlovák kormány követeléseit.**”

Nos, kérem, semmi új a nap alatt, ma sem vagyunk hiányában az ilyen „haladéktalanul teljesítőknak”... ,s hogy másban szenvedünk-e hiányt, az talán a tudósítás végére kiderül.

A történetet részleteiben nem ismerőknek fontos megjegyezni, hogy **Balassagyarmaton nem a szlovákokat verték ki** (a szlovákok, köszönték szépen jól megvoltak a Szent Korona alatt az Ipoly mentén is), **hanem a városba január 15-én amolyan beneši mohósággal beszemtelenkedő csehek, akik még mélyebbre is nyomultak volna, ha az akkori civil lakosság és a vasutasok nem veszik saját kezükbe a sorsukat.**

Persze egy sikeres történelmi tethez szükség van a közösséget vezető bátor és megbecsült elite is. Mindez adva volt Balassagyarmaton, ugyanis január 27-én **Rákóczi István kormánybiztos vezetésével a helyi tisztviselők titokban fogadalmat tettek, hogy szembeszegülnek a megszállókkal**, a következő két napban pedig megszervezték a cseh katonák kiűzését.

Felvették a kapcsolatot a 10 km-re lévő Magyarnándor mellett állomásozó magyar erőkkel, és január 29-én hajnalban támadást intéztek a balassagyarmati laktanya ellen. Az ostrom végül délutánig elhúzódott, ugyanis a védők heves ellenállása következtében a magyarnándori katonák komoly veszteségeket szenvedtek, és egy időre vissza is vonultak, ezekben a válságos órákban a hős balassagyarmati polgárok tartották a magyar állásokat.

Mire az este leszállt, Balassagyarmat középületein ismét magyar zászló lengett, a győzelem és a nógrádi városka visszavétele után szerveződő ellenállás pedig a losonci parancsnokságot is rémülettel töltötte el.

Tehát a fenti, korabeli események harci cselekményeit elevenítették fel száz év után, ezen a vasárnap délutánon azok a hagyományörzők, akik a többzres közönség előtt a metsző hidegben, a deres utcai macskaköveken kúszva, mászva, lopakodva közelítették meg a csehek főhadiszállását és a több mint egy órán át tartó ostrom alatt hűen valósították meg a hősök győztes csatáját. A fájó veszteségekkel együtt, amikor is a gyilkos lövést kapott **Czakó Balázs köztívész utolsó szavai zengtek a színültig megtelt téren:**

„Tessék tudatni a szüleimmel, hogy őket nagyon szerettem, de az édes magyar hazámat még jobban szerettem”.

A közönség nagy öröme a mai előadásban megelevenedett az a vidám (bár sokat mondó) jelenet is, amikor az egyik cseh hadifogoly – példát statuálva – a többiek előtt meg kell esküdni, hogy felhagy a további támadásokkal, és magyarul, cseh akcentussal kellett fennhangon elmondania a következőt: **„Esküszöm, hogy a lábamat soha többet magyar földre be nem teszem!”**

Mindezek után a visszafoglalt épület magyar színekbe öltözött és a közönség a katonákkal együtt elénekelte a Himnuszt. Könnyfakasztó pillanatok voltak ezek ott, a helyszínen.

Az előadás végén a programban részt vett hagyományörzők emlékérmét kaptak és a kicsik, na meg a hölgyek legnagyobb öröme szelfizni, beszélgetni lehetett a katonákkal, fegyvereket mustrálni, üres

töltényhüvelyeket gyűjteni, így az egyre szürkébb hófelhők alatt még sokan sokáig maradtak élvezni a hős város kivívott győzelmét.

Csak a „haditudósítónak” kell sietnie, hogy mielőbb postázhassa a hírt a legbátrabb városról. Gyors üdvözlések, kézszorítások az ismerősökkel, rokonokkal, hogy a kocsiban felmelegedve, már összeszedett gondolatokkal érjen haza.

A hideg szélről felszáradt út mentén egykedvű tehéncorda állja körbe a hatalmas szénabálát, korai vacsoraidejük van. Csak egy-két rebellis marha keresi makacsul, a csordától távol, a villanypásztorközeliében a rést.

Vajon mi vitte rá száz éve ezeket az egyszerű embereket és az őket képviselő közéleti és politikai elitet, hogy ne „teljesítsék haladéktalanul” (lásd fentebb) a rájuk kényszerített helyzetet, és ne bújjanak el olyan mondatok mögé, hogy „nem volt politikai akarat” az ellenállásra, jobb a békeesség...

A gondolatsort megzavarja az autórádióból Zorán dala:

Mi a győzelemről megtanultuk

Hogy a részvétel a fontosabb

Hogy a vereség is fizet szépen

És a győztes sokkal fáradtabb

Hát minek törjük össze kezünk, lábunk

Ha már menet közben ülhetünk

Kár, hogy alig-alig vesszük észre

Hogy már nem megyünk, csak érkezünk

De nekünk így is jó,

Döcög a gép

De nekünk így is jó...

Szöveg, fotók: Papp Sándor, www.felvidek.ma